

LOGICA ROMÂNEASCĂ POSTBELICĂ ÎN PREZENTAREA LUI ANTON DUMITRIU

Romanian Post-war Logic in the Representation of Anton Dumitriu

Valentin POPA*

Abstract

Anton Dumitriu is a representative Romanian philosopher and logician, well-known across the world as the author of the History of Logic and the English translation of the Treaty published by Abacus Press, Kent, in 1977. Our study investigates how the author summarizes Romanian contributions, to the development of logic in the postwar period, spoiled by massive Communist ideological interference into Romanian culture. In the last part of the treaty, dedicated to the Romanian postwar logic, the author includes both philosophers and logicians repressed during the decade of the Stalinist Cultural Revolution (DD Rosca, Dan Bădărău, Aram Frenkian and Constantin Noica) and persecutors of logicians and philosophers, as the Pavel Apostol, C.I. Gulian and Athanase Joja. In presenting these authors, considered the representatives of the current ideas of dialectical logic, Anton Dumitriu made only a presentation exercise, and not criticism, proper for reasons of self-defense. We highlighted this issue to prove the thesis that during the cultural revolution in Romania even logic, the science of the eternal forms of human thinking, was achieved by unlawful interference of the communist ideology. This totalitarian ideology, having suppressed an entire generation of Romanian thinkers of the interwar period, including arrests and deportations, aims to prevent recovery of the free mind in thinking. Towards the end of the study we wonder why the Romanian logician has not intervened in the earlier editions of the History of Logic, since 1990, when he had worked for the preparation of the third edition, published posthumously between 1993 and 1998.

Keywords: philosophy, logic, history of logic, mathematical logic, formal logic, dialectical logic, the Cultural Revolution, the interwar period, postwar period

* **Lector univ. dr., Universitatea „Constantin Brâncoveanu” Pitești.**

Analele Universității Dunărea de Jos Galați, fasc. XX, Sociologie, nr. 5, 2010, pp. 15-25.

Originar din Brăila, (n. 1905, Brăila, m. 1992, București), Anton Dumitriu a urmat un traseu de formare intelectuală marcat de cele două ispite spirituale care-i dominaseră de timpuriu interesele: matematica și filozofia. Licențiat în matematică, în cadrul Facultății de Științe din București, în 1929, apoi în filozofie, în cadrul Facultății de Litere și Filozofie, tot din București (1930), susține doctoratul în filozofie (1938), cu o teză intitulată *Bazele filozofice ale științei*. După o experiență în predarea matematicii în învățământul preuniversitar, în Brăila (1929-1933) și București (1933-1938), și după o experiență de asistent universitar la Politehnică, la cursul de geometrie descriptivă până în 1938, devine asistent la Universitatea din București unde ține cursuri de logică matematică, până în 1944, primele de acest tip din România. (Buculei, 2004, p. 156) Din 1944 până în 1948 este profesor titular la catedra de logică și istoria filozofiei antice și medievale. Între anii 1949-1964 suferă prigoana regimului comunist, devenind victimă a reformei învățământului din 1948, adică eliminat din Universitate, apoi ispășind și câțiva ani de temniță, ca atâția alți mari intelectuali de cinste ai României, până în 1954, pentru vina de a fi avut opțiuni politice liberale și de a fi activat în acest partid. Din 1964 și până la pensionare (1971) a fost încadrat ca cercetător principal și șeful sectorului de logică clasică de la Centrul de Logică al Academiei Române, alături de alți prigoși ai regimului comunist, dintre care cel mai notoriu a fost Constantin Noica (1909-1987). După cum ne informează academicianul Alexandru Surdu, Athanase Joja, care deținea funcții politice și științifice importante, a înființat acest centru de logică pentru a oferi foștilor deținuți politici, eliberați în 1964, specialiști în logică și filozofie, „locuri de muncă onorabile”. Pe lângă Anton Dumitriu și Constantin Noica au mai fost angajați și Aram Frenkian, Dan Bădărău și alți filozofi mai „mult sau mai puțin marginalizați” (și Alexandru Surdu a activat în această instituție, împărțind condiția celor „mai mult sau mai puțin marginalizați”) (Surdu, 1995, p. 175).

1. Discursul logic și ideologia comunistă

Teoretic, logica este în afara timpului și în afara ideologiilor, ca și matematica. Cu toate acestea, în anii '50, discursul ideologic a năzuit să corupă și ideea despre formele eterne ale minții noastre. „Științele pozitive au fost mai puțin lovite, mărturisește Anton Dumitriu într-un interviu, deși, la început, era o crimă să se citeze matematicieni burghezi...Matematicile și fizica s-au putut dezvolta ceva mai liber (de la un moment dat), așa încât mișcarea științifică

de la noi a putut fi luată în considerație și în străinătate” (Buculei, 1994, p. 83)

Particularitatea discursului logic de a nu angaja valorile ideologice și politice, pe care au mizat mulți cercetători care aspirau să se dedice cercetărilor din domeniu filosofic, ocolind chingile supravegherii politice, nu se confirmă integral în demersurile lui Anton Dumitriu în redactarea ultimei părți din *Istoria logicii*, în care compromisul cu oportunitățile momentului este evident. Acest aspect devine cu totul surprinzător pentru cei formați după anii șaptezeci în templul Facultății de Filozofie din București, unde spiritele independente s-au refugiat în cercetări din domeniul logicii și epistemologiei. Din fericire, astfel de opțiuni n-au fost interpretate ca refuz al colaborării cu ordinea culturală impusă de partidul comunist, dacă un astfel de refuz n-a fost niciodată exprimat în clar. Așa se face că logica și epistemologia, care n-au intrat niciodată în mod explicit în atenția fondatorilor marxismului, și-au văzut de drum mai puțin supravegheate, decât celelalte discipline filosofice, oferind publicului iubitor de filozofie lucrări meritorii, unele din ele inspirate, în deceniile 8, 9 și 10, din orientări filosofice nemarxiste, precum empirismul logic și filozofia analitică (la Universitatea din București), ori pragmatismul (la Universitatea din Cluj). Celelalte domenii ale filozofiei au fost vitregite și, implicit, obligate să cânte variațiuni pe aceeași temă, adică dezvoltări plicticoase, ori adaptări ale ideilor fondatorilor filozofiei marxiste. Puține excepții au fost admise de cenzori, dintre care cea mai relevantă a fost tolerarea publicării operelor filosofice ale lui Constantin Noica (un mare patriot, care a preferat să facă pușcărie în România decât să urmeze calea de salvare la care îl ispitea, de la Paris, Emil Cioran, patriotism ce s-a dovedit pe placul îndrumătorilor culturali comuniști, care deveniseră în deceniul al VIII-lea național - comuniști) și a asociaților lui de la Păltiniș, Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu. Totuși, fapt semnificativ, după 1964, când au fost grațiați deținuții politici, Constantin Noica a primit (cum s-a arătat mai sus), până la pensionare, un loc de muncă la Centrul de Logică din București. Autoritățile comuniste concepeau cercetările din domeniul logicii un domeniu neprimejdios, care putea adăposti, la o adică, și pe monștrii sacri ai culturii române. Dar în deceniul negru al revoluției culturale nici logica n-a scăpat chiar basma curată, în contact cu indicațiile prețioase care veneau de la Moscova, via Comitetul Central. Așa se explică acel curent al logicii dialectice, prin care se dorea să se propună o alternativă la logica clasică și pe care savantul Anton Dumitriu nu se va sfii să îl prezinte în *Istoria logicii*, lăsând și pe această cale o mărturie cu privire la ceea ce a însemnat pentru cultura românească represiunea ideologică comunistă.

Dacă citim, comparativ, istoriile filozofiei românești și Istoria logicii a lui Anton Dumitriu, vom constata faptul că primele se opresc la sfârșitul perioadei interbelice, în timp ce partea consacrată logicii românești, din lucrarea la care ne-am referit, a savantului român originar din Brăila, Anton Dumitriu, este adusă la zi, consemnând și contribuțiile de ultimă oră. Nu s-ar putea justifica această crispă a cercetătorilor din domeniul istoriei filozofiei, argumentând că sedimentările filozofice originale cer mai mult timp de decantare. Am veni imediat cu invocarea lui N. Bagdasar care, în *Istoria filozofiei românești* (1940), s-a referit la contribuțiile autorilor români de lucrări filozofice până înspre momentul redactării. Ezitățile generate de astfel de proiecte se explică mai degrabă prin realitatea că filozofia fiind puternic cenzurată nu puteau vedea lumina tiparului decât scrieri cuminiți, subordonate dezideratului epocii care nu admitea decât prezentări și comentarii ale scrierilor întemeietorilor marxism-leninismului. Dintre autorii remarcați în anii de până la instaurarea ordinii totalitare, câțiva au încercat să rămână în actualitate. C. Rădulescu-Motru s-a străduit să semnaleze corespondențe între „personalismul său energetic” și materialismul dialectic. Mircea Florian (1888-1960) a publicat o carte ce ar fi trebuit să-l salveze (*Dialectica - Sistem și metodă -, de la Platon la Lenin*, 1947), dar nu s-a salvat, reforma comunistă a învățământului din 1948 a avut ca efect eliminarea lui din universitate la doar 60 de ani, fiind nevoit, de aceea, să se refugieze în spațiul intim și să lucreze necenzurat la grandioasa lucrare apărută postum (*Recesivitatea ca structură a lumii*, 1983). D. D. Roșca (1895-1980), de la Universitatea din Cluj, după ce s-a străduit preț de 2-3 ani (1948-1951) să rescrie istoria filozofiei universale în lumina ideologiei marxist-leniniste, pentru a rămâne cadru didactic universitar, este nevoit și el, în ciuda faptului că reforma învățământului nu-l afectase direct, să se despartă de filozofie și să predea pedagogie, în urma aplicării deciziei de mutare a Facultății de Filozofie din universitatea clujeană la București în 1951 (Panait, 1971, pp. 360-361), și să se cufunde, la îndemnul lui Lucian Blaga și, ulterior, al lui Pavel Apostol, în laborioasa și istovitoare muncă de traducere a *Științei logicii* a lui Hegel. Despre cei care au cunoscut închisorile comuniste nici nu are rost să mai vorbim. Cine să transmită, așadar, tinerilor generații tradiția filozofică, atât de bogată, a școlilor românești de filozofie? Se mai putea vorbi de o filozofie românească în perioada postbelică? Așadar este explicabilă tăcerea care s-a lăsat asupra producției filozofice românești originale.

O excepție de la această regulă, care, de fapt, este tocmai excepția menită să întărească regula, este *Antologia de filozofie românească*, îngrijită de Mircea Măciu, apărută în colecția *Biblioteca*

pentru toți a Editurii Minerva (vol. I – VI, editate între 1986 – 1988), care în ultimul volum înregistrează și contribuții ale unor autori postbelici. Și este excepția menită să întărească regula pentru că sumarul volumului al VI-lea, consacrat perioadei postbelice, cuprinde 70 de pagini de metafizic (Capitolul A. Știință și filozofie), tot cam pe-atâta pagini de ontologie, restul volumului fiind consacrat logicii și praxiologiei (90 de pagini) și filozofiei artei și culturii (40 de pagini). Deci aproape jumătate dintr-un volum destinat filozofiei românești postbelice este dedicat tot logicii.

Cu totul altfel stau lucrurile în *Istoria logicii* a lui Anton Dumitriu, unde, în ediția a II-a, revăzută și adăugită (1975), sunt citate și lucrări editate în 1974, prezentarea scrierilor de logică fiind exhaustivă și nerestrictivă.

Prima ediție a acestei monumentale lucrări a apărut în 1969, la cinci ani după reactivarea sa instituțională. Ținând cont de proporțiile lucrării, ediția a II-a având nu mai puțin de 1200 de pagini, performanța cărțurării românești ni se pare extraordinară. Și probabil nu s-ar putea justifica această performanță, dacă preocupările din domeniul istoriei logicii n-ar fi preexistat momentului dobândirii statutului de cercetător principal la acel institut al Academiei. Iată ce spune autorul însuși despre relația sa cu logica. „Anton Dumitriu își începe activitatea în domeniul logicii matematice ca asistent la catedra lui P.P. Negulescu (1938) și își continuă activitatea la aceeași universitate, ca profesor titular la catedra de logică. În această calitate a ținut o serie de cursuri de logică matematică, logică clasică și istoria logicii (până în 1948), unele din acestea fiind tipărite sau altele apărând în volum litografiat (*Istoria logicii*, 1947-1948). (Dumitriu, 1975, p. 1109)

În perioada de după 1954, când, vorba autorului, a ieșit din infernul lui Dante, a dat peste alt infern: cel politic și cultural: „Nu aveam voie să public nimic, nici în ziare, nici în reviste și nici în vreo editură. Nu mai spun peste hotare! Bineînțeles, eu mi-am văzut de lucrul meu și patru din cărțile mele au fost scrise în această perioadă. În aceste condiții am hotărât să rămân în afara tuturor problemelor zilei și să mă retrag în filozofie Și așa am rămas până astăzi” (Buculei, 1994, p. 83).

Parcurgerea sumarelor cărților de filozofie publicate începând cu 1974 (*Filosofia mirabilis* – 1974; *Cartea întâlnirilor admirabile* – 1981; *Alétheia. Încercare asupra ideii de adevăr în Grecia antică* – 1984; *Homo universalis* – 1991) evidențiază faptul că autorul nu a publicat nimic din rațiuni de oportunitate, n-a recurs în nici un fel (precum D.D. Roșca, în primii ani ai ordinii culturale staliniste) la cosmetizarea scrierilor sale prin referire la clasicii marxismului, ori la alți puternici ai zilei. Este vorba de cele patru cărți redactate în

anii de reclusiune de până la reintegrarea lui într-o activitate intelectuală instituționalizată.

În legătură cu scrierile filozofice ale lui Anton Dumitriu, care nu trădează deloc formarea intelectuală din tinerețe în spiritul filozofiei neopozitiviste, Alexandru Surdu propune o explicație: „Studiul aprofundat al filozofiei și logicii scolastice, făcut în calitate de istoric al logicii, și descoperirea, cu multă surprindere, a unor interpretări medievale mult mai subtile decât cele logico-matematice” (Surdu, 1995, pp. 75-76) au fost decisive în evoluția sa către o filozofie eliberată de canoanele pozitivismului logic.

2. Prezentarea contribuțiilor logicienilor români în perioada postbelică

Istoria logicii este lucrarea cea mai cunoscută a lui Anton Dumitriu. A apărut în 3 ediții: primele două, în 1969 și 1975, la Editura Didactică și Pedagogică, și cea de-a treia - între 1993-1998 (postum, în patru volume), la Editura Tehnică. Vizibilitatea deosebită a acestei opere se datorează desigur și faptului că a cunoscut și o versiune în limba engleză, publicată în 1977 la Editura Abacus Press din Kent.

Logica românească postbelică este rezumată de savantul român în trei secvențe din *Istoria logicii*: în capitolul 60, intitulat *Epoca maioreșciană* (în care prezintă lucrări ale lui Constantin Noica publicate după 1969), în capitolul 61, intitulat „Logica matematică” și în capitolul 62, intitulat „Logica actuală” Referiri la propria operă se găsesc în ultimele două capitole, lucru firesc, ținând cont de faptul că autorul *Istoriei logicii* are efectiv contribuții atât în domeniul logicii matematice (fiind creatorul unui sistem de logică trivalentă), cât și în domeniul filozofiei logicii. O nedumerire privind organizarea materialului ne este generată de includerea lui Constantin Noica (1909-1987) printre interbelici și a lui D.D. Roșca (1895-1980), Aram Frenkian (1898-1964), ori Dan Bădărău (1893-1968) printre postbelici, în capitolul intitulat *Logica actuală*.

În raza de interes a autorului *Istoriei logicii* nu intră numai scrierile propriu-zise de logică, ci și acele lucrări în care logica este folosită ca fundament pentru epistemologie sau pentru semiotică. Așa se face că găsim în aceste secvențe atât prezentări ale unor studii conținând pagini întregi de calcul logic, cât și ale unor lucrări cu un conținut filosofic pregnant, ca, de exemplu, în expunerea contribuțiilor lui D.D. Roșca, cel care, deși convertit la paradigma interpretativă marxist-leninistă, rămăsese, cum s-a arătat mai sus, în afara predării filozofiei. Singura consolare ce-i mai rămăsese fusese refugiul în studiile hegeliene. O opțiune firească, ținând cont de antecedentele interbelice (*L'influence de Hegel sur Taine*, teză de

doctorat, Paris, 1928). Hegel a fost, se știe, intens mediatizat în cultura totalitară, datorită faptului că opera lui era considerată drept unul din „izvoarele teoretice ale marxismului”. În ceea ce privește contribuțiile universitarului clujean în domeniul logicii, Anton Dumitriu îl înregistrează în primul rând ca traducător al celor două logici ale lui Hegel (*Știința logicii* și tratatul de logică din *Enciclopedia științelor filozofice*). Ori cele două lucrări hegeliene sunt tot atât de puțin logică pe cât de puțin era fizică tratatul aristotelic de ontologie, intitulat „Fizica”. Cele două lucrări de logică ale lui Hegel sunt lucrări filozofice despre Ființă și nu despre mecanismul gândirii, prin urmare ele țin de ontologie. Dar cum la Hegel Ființa este Idee, este Spirit, utilizarea denumirii de logică pentru știința care studiază Ființa se justifică. De asemenea, filosoful clujean este înregistrat cu lucrări de analiză și interpretare a filozofiei hegeliene, ca, de exemplu, „Însemnări despre Hegel” (1963). Anton Dumitriu subliniază finețea interpretării filozofiei hegeliene realizate de către filozoful clujean, poate cel mai bun specialist în Hegel pe care l-am avut. Dar dacă D. D. Roșca interpretează, cum e și firesc, din perspectivă ontologică tratatele hegeliene de logică, numindu-le ba „logici speculative”, ba „logici obiective”, adică logici ale realului, dacă se poate spune astfel, cercetători mai tineri, precum Pavel Apostol (1919-1983), Henri Wald (1920-2002) și C.I. Gulian (născut în 1914), care sunt, cu toții reprezentanți ai universității bucureștene, precum și Călina Mare, de la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj, sunt incluși în Istoria logicii pentru efortul lor de a întemeia, pe baze hegeliene, așa-zisa „logică dialectică”, străduindu-se, practic, să realizeze imposibilul. Astăzi se știe că o asemenea logică ce acceptă contradicția nu există, iar contradicția, atât la Heraclit, cât și la Hegel, era văzută ca o dimensiune a realului și nu a gândirii, aceasta din urmă năruindu-se pe sine, dacă nu evită contradicțiile. Nici măcar o gândire de tip dialectic, care este oarecum aluzivă, nuanțată, învăluitoare n-ar putea funcționa, dacă s-ar viola principiul logic al non-contradicției.

După anii șaptezeci, cercetările de logică dialectică au fost abandonate, iar autorii care s-au aventurat imprudent în aceste regiuni de „nisipuri mișcătoare”, în special Pavel Apostol, au fost supuși unor ironii necruțătoare de către noua generație de logicieni. Prezentarea acestor contribuții, în *Istoria logicii*, nu surprinde aceste carențe, fiind realizată de Anton Dumitriu în manieră expozitivă și nu critică, din motive evidente de autoprotecție. Să nu uităm că în perioada în care a apărut *Istoria logicii* (ediția I – 1969), autorii menționați, în special Pavel Apostol, aveau spatele încă destul de puternic și un simplu telefon venit de la asemenea personaje putea bloca apariția unei lucrări. C.I. Gulian, deși se remarcase, imediat după război, ca un tânăr filozof deosebit de instruit, care promitea o

carieră interesantă în domeniul filozofiei scrise în România (*Introducere în etica noua și Introducere în sociologia culturii*), în 1948 s-a raliat brutal grupării ideologice însărcinate să distrugă filozofia românească. Iată o caracterizare venită din partea lui Vladimir Tismăneanu, semnificativă pentru producția de monstruoasă atitudine din acei ani. C. I. Gulian a devenit în 1948 „cel mai acerb adversar al memoriei lui Titu Maiorescu, al tradiției junimismului și al raționalismului critic interbelic. I-a detestat și i-a persecutat pe un Mircea Florian și pe un P. P. Negulescu, nemaivorbind despre ura sa pentru Lucian Blaga (aici se întâlnea în mișelie cu un Pavel Apostol) (Tismăneanu, 2010).

În deceniul al VIII-lea, marcat de ascensiunea național-comunismului, asemenea figuri, provenite din minoritatea evreiască, de care regimul stalinist s-a servit, ca peste tot în Europa de Est, în lucrarea monstruoasă de distrugere a culturilor naționale, au fost date jos de pe soclu și marginalizate. Și totuși nici ediția din 1975 și nici ediția a III-a, apărută în 4 volume, după 1990, a *Istoriei logicii*, nu fac ordine în privința acestei erori memorabile, care a fost logica dialectică (singura tentativă de ideologizare și deci de prostituare a acestei discipline care trebuia să rămână, ca și matematica, imună la ingerințele ideologiei comuniste).

Pentru Pavel Apostol, consemnează autorul *Istoriei logicii*, „logica dialectică reprezintă teoria relațiilor și operațiilor logice cu *întemeiere intensională*, pe când logica formală este teoria relațiilor și operațiilor logice cu *întemeiere extensională*.” (Dumitru, 1975, p. 1133) Deși această interpretare este eronată, fiind elaborată doar cu intenția de a convinge publicul de legitimitatea acceptării unei logici dialectice, Anton Dumitriu n-o amendează, o expune doar.

Despre Henri Wald, aflăm în *Istoria logicii* că s-a străduit să determine specificul „logicii dialectice, atât în raport cu logica tradițională și modernă, cât și în raport cu ontologia și gnoseologia materialismului dialectic.” (Dumitru, 1975, p. 1134) De asemenea, ni se mai comunică și despre preocupările lui H. Wald în domeniul filozofiei limbajului, domeniu căruia, adăugăm noi, i-a rămas atașat, după ce moda logicii dialectice a trecut, sub presiunea evidenței, în anii în care presiunea ideologică a încetat să mai apese asupra logicii. Iată titlurile cărților despre limbaj: *Realitate și limbaj*, București, Editura Academiei, 1968, *Homo significans*, București, Editura Enciclopedică, 1970, *Limbaj și valoare*, București, Editura Enciclopedică, 1973, *Puterea vorbirii*, București, Editura științifică și Enciclopedică, 1981, *Ideea vine vorbind*, București, Editura Cartea Românească, 1983, *Expresivitatea ideilor*, București, Editura Cartea Românească, 1986, *Tensiunea gândirii*, București, Editura

Cartea Românească, 1991. Primele trei titluri sunt avute în vedere și de Anton Dumitriu în *Istoria sa*

Din opera lui C. Ionescu – Gulian, în *Istoria logicii* găsim referiri la *Metodă și sistem la Hegel*, apărută în două volume, la Editura Academiei (volumul I, 1957, volumul II – 1963), în care autorul se străduia să dovedească existența unei contradicții între metodă și sistem la Hegel, argumentând punctul de vedere după care sistemul filozofic trebuie respins, în schimb metoda lui (logica dialectică) trebuie preluată în mod critic.

Pagini meritate sunt consacrate de Anton Dumitriu unor logicieni români de certă valoare, precum Dan Bădărău, care (aflăm de la autorul *Istoriei logicii*), deși aristotelician convins, după război s-a orientat și el spre logica dialectică, Aram Frenkian, un elenist și un orientalist de marcă ce a cercetat cu competență originile orientale ale logicii, Florea Țuțugan (1908-1961), un strălucit logician cu intuiții surprinzătoare în domeniul silogisticii clasice și Petre Botezatu (1911-1981), un reprezentant de frunte al școlii ieșene de logică. De asemenea, Athanase Joja (1904-1972), un alt monstru sacru al învățământului stalinist, profesor de logică la Universitatea din București și directorul Centrului de logică al Academiei, este cercetat pe îndelete de Anton Dumitriu, așa cum i se cuvine unui patron și protector. Logicianul Joja începe să publice studii de logică din 1960, până atunci fiind prea preocupat de problemele administrative ale învățământului universitar. Iată o însemnare a lui Vasile Băncilă din decembrie 1958, despre problemele administrative pe care le rezolva Athanase Joja în acei ani: „La Athanase Joja a venit o studentă, dată afară de la facultate în ultimul an, ca să se plângă. « Ce e tatăl dumitale? » « Învățător » . « Atunci să te mulțumești că ai scăpat cu atât. Eu nu te primeam de la început în universitate! Nu e loc decât pentru fiii de muncitori și de plugari săraci ». (Băncilă, 1998, p. 237) Acesta a fost omul Joja, căruia Anton Dumitriu îi repartizează aproape cinci pagini în *Istoria logicii*, remarcând, în special, valoarea contribuției lui la cercetarea originii logicii în Grecia, demonstrând cu multă abilitate teza conform căreia logica formală aristotelică „s-a conturat și definit prin opoziție la logica lui Heraclit, la dialectica heracliteană și la implicațiile ei logice.” (Dumitriu, 1975, p. 1119) Cât privește logica dialectică, Athanase Joja se pare că a pus totuși punctul pe „i”, declarând că *logica dialectică* este de fapt *metalogică*, neputându-se substitui logicii formale.

Din cele de mai sus, rezultă o legitimă întrebare: Ce motivații a avut în vedere autorul *Istoriei logicii* de a decis includerea în această monumentală lucrare a unor contribuții ce țin de conjunctura politico-ideologică a timpului și care nu au nimic de-a face cu eternitatea tiparelor logice? A simțit nevoia unor protectori,

pentru a-și acoperi spatele și a-și continua cercetările proprii ? A simțit că e de datoria unui om de știință să divulge astfel de atitudini de îngenunchere a spiritului în fața opresorului? Credem că ambele întrebări pot beneficia de un răspuns afirmativ, deci ambele motivații par a funcționa în alegerile pe care le-a făcut Anton Dumitriu, redactând acest capitol spinos al *Istoriei logicii*. Sau poate a considerat pur și simplu că cercetările de logică dialectică meritau toată atenția unui cercetător al istoriei logicii? O astfel de întrebare, a treia, se legitimează, constatând că nici în ediția a III-a (1993-1996), în 4 volume, apărută postum, dar revizuită de autor în ultimii ani ai vieții, textul consacrat logicii dialectice nu este revizuit substanțial, ci doar eliminate unele pasaje, mai puțin semnificative. De altfel, lucru curios, în această ediție nu sunt amendate nici capitolele referitoare la dialectica materialistă, în care sunt analizate câteva dintre aprecierile lui Lenin privitoare la „logica din *Capitalul* lui Marx”. Faptul că autorul n-a sancționat nici această secțiune a *Istoriei logicii* ne creează enorme dificultăți de interpretare a opțiunilor. Conceptul de logică cu care operează Anton Dumitriu se dovedește a fi atât de larg și de deschis, încât ar putea include orice, nu numai epistemologia, cu care totuși logica are multe afinități, ci și ontologia, care numai pe supoziție hegeliană, conform căreia existența este tot una cu gândirea, s-ar putea pune în relație cu logica. S-ar mai putea încerca o explicație referitoare la păstrarea în textul ultimei ediții a acelor mărturii care trădează epoca în care a fost scris tratatul. În 1990, când s-a ivit intenția realizării celei de-a treia ediții, Anton Dumitriu era deja prea în vârstă (85 de ani) pentru a mai avea puterea unei revizuii consistente a textului. Iar editorii nu și-au permis, după moartea savantului, să intervină spre a elimina pasajele inactuale.

Bibliografie

- Băncilă, Vasile, 1998, „Carnețele cu dinamită”, 1954 – 1960, în *Manuscriptum*, nr. 3-4.
- Buculei, Toader, 1994, *O carte a durerii*, Galați, Editura Porto-Franco.
- Buculei, Toader, 2004, *Prezențe brăilene în spiritualitatea românească*, Brăila, Editura Ex Libris.
- Dumitriu, Anton, [1969] 1975, *Istoria logicii*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Panait, Marian, 1971, „Pagini biografice”, în *D.D. Roșca în filozofia românească*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.

Surdu, Alexandru, 1995, *Vocații filozofice românești*, București, Editura Academiei Române.

Tismăneanu, Vladimir, 2010, *Un Roller al filozofiei*, <http://tismaneanu.wordpress.com/2010/09/15/un-roller-al-filozofiei-c-ionescu-gulian/>